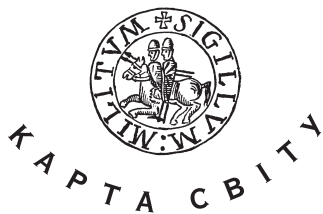

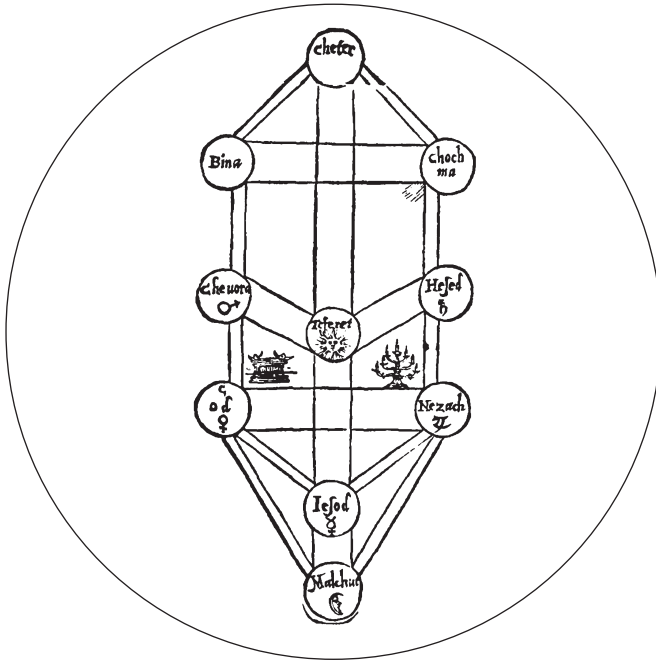
УМБЕРТО ЕКО

МАЯТНИК ФУКО

РОМАН

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2014

Лише для вас, діти вченості та мудрості, твір сей ми написали. Вчитуйтесь уважно в книгу сю, зосередьтесь на тому смислі, який ми розпрошили й розсіяли у багатьох місцях; те, що приховали ми в одному місці, показане в іншому, щоб могла його осягнути мудрість ваша.

(Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim,
De occulta philosophia, 3, 65)

Забобони приносять нещастя.

(Raymond Smullyan, 5000 B. C., 1.3.8)

1

КÉТЕР

1

טשפתנו דשמנו אל, ל"נה ללהה דות רשי וק (ה) תניחבב, דשמנו ס"אה רוא תויהב הנהו (ב) וק ליחתה הליחתב יכ, רמול ינוצר, טאל טאל משפתמ היה מנמא, הטמל דע פכית (ו) היעכ, השענו דשמנו טשפתו, וק דוסב ותוטשפתה תליחתב (ז) פכית משו, טשפתהל רואה (ח) ביבסמ לוגע דחא לגלג (ת)¹.

Й отоді я побачив Маятник.

Куля на довгій линві, що звисала зі склепіння хорів, з ізохронною величністю викреслювала свої широкі коливання.

Я знав — та й будь-хто міг би відчути це у чарі цього погідного дихання, — що період її регулюється відношенням між квадратним коренем довжини каната й отим числом π , яке, з Божого повеління, незбагненним для земного розуму чином доконечно пов'язує окіл будь-якого кола з його діаметром, — тому й час такого блукання кулі від одного полюса до другого є результатом таємної змови між найбільш нечасовими з вимірів: одиничністю точки підвісу, двоїстістю абстрактної довжини, троїстою природою π , квадратною таємницею кореня, досконалістю кола.

А ще я знав, що постійність її руху гарантується магнітним приладом, розміщеним на вертикалі, що падає від точки підвісу

¹ (2) І ось у бутті світло Ейн-Соф [Нескінченного] продовжується подібно (5) до прямої лінії всередині порожнечі, як сказано вище. [В той же час воно] не продовжується, а поширюється (6) миттєво донизу, хоч поширювалося дуже повільно. Я хочу сказати, що спочатку промінь світла став поширюватися, і там негайно (7) на початку свого поширення в таємниці промінь поширюється і продовжується і стає подібним (8) до певного кола, описаного околom з усіх боків. — Фрагмент із Іцхака Лурії, «Поширення світла в порожнечі» (івр.). — Тут і далі примітки перекладача.

до основи, і надсилає свій поклик циліндрові, схованому в серці кулі, штучно протидіючи опорові матерії, що, однак, не суперечить законові Маятника, а навпаки, дозволяє йому проявлятися, бо в порожнечі будь-яка матеріальна точка, що має вагу, підвішена до нерозтяжної та невагомої лінви, байдужої до опору повітря та тертя з точкою прикріплення, могла б рівномірно коливатися цілу вічність.

Мідна куля, об яку вдарялись, проникаючи крізь вітражі, останні промені сонця, мінилася блідими, переливчастими відблисками. Якби вона, як колись давно, черкала своїм вістрям об вологий пісок, насипаний на підлозі хорів, то з кожним своїм коливанням вона рисувала б легку борозну, і борозна ця, щомиті нескінченно мізерним чином змінюючи напрямком, щораз більше б розширювалася, творячи заглибини й насипи, у яких вгадувалась би певна променева симетрія — щось на кшталт кістяка мандали, невидимого контуру *pentaculum*¹, зірки, містичної рози. Ні, радше це був би закарбований на просторах пустелі літопис слідів, залишених безконечними блуканнями караванів, історія повільних, тисячолітніх міграцій. Впродовж досить стислого періоду часу вістря знов і знов розповідало про те, що вони робили від одного льодовикового періоду до іншого і що, можливо, роблять далі, вже як посланці Володарів. І не виключено, що десь на півдорозі між Самоа та Новою Землею у своєму найнижчому положенні вістря торкалося Агартхи, Центру Світу. І я відчував, що якийсь єдиний план пов'язував гіперборейський Авалон з південною пустелею, що прихистила загадку Аерс-Рок.

В цю мить, 23 червня, о четвертій пополудні, на одному кінці площини коливань Маятник знижував швидкість, щоб безвільно впасти назад до центру і, набувши по дорозі попередньої швидкості, відважно врзатись в окультний паралелограм сил, що накреслював його долю.

Якби, незважаючи на плин часу, я довго вдивлявся в цю пташину голову, у цей наконечник списа, у цей перевернутий гребінь шо-

¹ *Пентакль (лат.)* — знак-талісман у вигляді п'ятикутної зірки.

лома, що описує діагоналі в порожнечі, торкаючись протилежних точок свого астигматичного кола, я став би жертвою казкової ілюзії, адже Маятник примусив би мене повірити, що площина коливання здійснила повний оберт, повернувшись через тридцять дві години до вихідної точки, описавши сплющений еліпс — еліпс, який обертається навколо свого центру з рівномірною кутовою швидкістю, пропорційною синусові широти. Як би він обертався, якби точка підвісу містилась на вершечку бані Соломонового Храму? Можливо, Лицарі там пробували теж. Можливо, що розв'язок, остаточне значення не змінилося б. Можливо, церква абатства Сен-Мартен-де-Шан і була справжнім Храмом. У кожному разі, відчуття це було б досконалим тільки на Полюсі, в єдиному місці, де точка підвісу опинилася б на продовженні осі земного обертання і де Маятник зміг би виконати свій видимий цикл за двадцять чотири години.

Але через це відхилення від Закону — ним, зрештою, передбачене, — через це порушення золотої міри чудо не було менш дивовижним. Я знав, що Земля обертається, і з нею я, а зі мною — Сен-Мартен-де-Шан, і весь Париж, і всі разом ми обертаємося під Маятником, який насправді ніколи не змінював напрямку своєї площини, бо там, звідкіля він звисає, вздовж нескінченної прямої, що є ідеальним продовженням линви, у високості, що змагає до найвіддаленіших галактик, розташована, застигнувши у вічності, Нерухома Точка.

Земля оберталася, але те місце, де зайкорилася линва, було єдиною нерухомою точкою у Всесвіті.

Тож я спрямовував свій погляд не стільки до землі, скільки до гори, де відбувалася містерія абсолютної нерухомості. Маятник розповідав мені, що, поки все перебувало в русі — земна куля, Сонячна система, туманності, чорні діри і всі діти великого космічного випромінювання, від перших еонів до найв'язкішої матерії, — нерухомою залишалася одна-єдина точка, вісь, стрижень, ідеальний гак, навколо якого обертався всесвіт. Тепер і я прилучився до цього небувалого переживання. І дарма, що я теж рухався зі всім навколо, я міг бачити Його, Непорушного, Твердиню, Запоруку, найсвітлішшу мряку, безтілесну, безобразну, безформну, невагому, невимірну і неописанну, яка не бачить, не чує, не може бути осягнена чуттями, не існує ніде й ніколи, не є ні душею, ні розумом, ні уявою, ні думкою, ні числом, ні порядком, ні мірою, ні субстанцією, ні вічністю, не є темрявою, ані світлом, не є хибою і не є істиною.

Із заціпеніння вивів мене діалог, конкретний і байдужий, між хлопцем в окулярах та дівчиною, яка, на жаль, їх не мала.

— Це маятник Фуко, — говорив він. — Перший дослід проведено 1851 року в пивниці, відтак в Обсерваторії, а потім під куполом Пантеону за допомогою каната завдовжки шістдесят сім метрів та кулі вагою двадцять вісім кіло. І врешті, з 1855 року він у зменшеній формі розміщений тут і звисає з отого отвору, що посередині хрестовини.

— І що він робить, висить і все?

— Він показує обертання Землі. Оскільки точка підвісу залишається нерухомою...

— А чому вона залишається нерухомою?

— Тому що точка... як це сказати... центральна точка, дивись уважно, оця точка, яка розташована якраз посередині точок, які ти бачиш, гаразд, це геометрична точка — вона невидима, не має вимірів, а те, що не має вимірів, не може посуватися ні праворуч, ані ліворуч, ні вгору, ані вниз. Отож вона не обертається. Розумієш? Якщо точка не має вимірів, вона не може крутитися навіть навколо себе самої. Вона не має навіть себе самої...

— Навіть якщо Земля крутиться?

— Земля крутиться, а точка не крутиться. Подобається тобі чи ні, але це так. Зрозуміло?

— Це Його справа, не моя.

Недотепа. У неї над головою — єдине незмінне місце у космосі, єдина віддушина від прокляття *panta rei*¹, а вона гадає, що це Його справа, а не її. І справді, одразу після того обоє відійшли — він, вихований на підручниках, які притупили у ньому здатність до зачудування, й вона, інертна, нездатна до трепету перед нескінченністю, відійшли від нього, так і не закарбувавши в пам'яті цієї страхітливої миті зустрічі — першої й останньої їх зустрічі — з Єдиним, з Ейн-Соф, з Невимовним. І як тут не впасти на коліна перед вівтарем достеменності?

Я вдивлявся в нього з благоговійним страхом. У цю мить я був переконаний, що Якопо Бельбо мав рацію. Коли він говорив мені

¹ Все плине (*грец.*) — вислів, який за традицією приписують Гераклітові.